

Ivan Medved

(*Državni arhiv, Slavonski Brod*)

KATOLIČKA CRKVA NA PODRUČJU NARODNOG ODBORA KOTARA SLAVONSKI BROD U DOKUMENTIMA KOTARSKOG KOMITETA SKJ (KPH) SLAVONSKI BROD 1945.-1960.

UDK 272(497.5) Slavonski Brod)''1945/1960''(093)

Primljeno: 1. 3. 2005.

Obrađujući fond: Kotarski komitet SKH (Savez komunista Hrvatske)-KPH (Komunističke partije Hrvatske) Slavonski Brod 1945.-1962.,¹ u seriji Spisi, odnosno podseriji Predmetni spisi uočio sam i spise (dokumente) koji govore o odnosu ovog Kotarskog komiteta prema djelovanju Katoličke crkve na području Narodnog odbora kotara Slavonski Brod. Znajući da je ova historiografska tema praktički neistražena na našem području dijelom zbog respekta povjesničara prema poželjnom vremenskom odmaku od povijesnih događaja i njihovog interpretiranja istih sukladno temeljnim načelima zanata povjesničara, a dijelom i zbog činjenice da je do 1990. godine SKJ/SKH bila vrlo osjetljiva glede pokretanja istraživanja nekih tema koja bi «bacila nepoželjno svjetlo» na ulogu Partije i njezinih subjekata u «slamanju svakog oblika djelovanja narodnih neprijatelja» (Katolička crkva je osobito bila meta tih slamanja),² htio sam objavom dijela ovih dokumenata skrenuti pozornost da ubuduće svaki istraživač mora računati s time da o ovoj temi ima obilje dokumenata u svim Arhivima u RH. Osobito se s «narodnim neprijateljima» sukobljavala Komunistička partija na svim razinama (od Politbiroa odnosno Centralnog komiteta SKJ/KPJ u Beogradu do bilo koje osnovne partijske

¹ Fond: Kotarski komitet SKH-KPH Slavonski Brod, 1945.-1962. godine u dva navrata je preuziman u Državni arhiv u Slavonskom Brodu a potom i obrađivan. Prvi put je dio fonda preuzet 22. siječnja 1965. godine, a drugi put preostali i veći dio preuzet je 2. rujna 1991. godine. Sređeni fond obuhvaća ukupno 74 arhivske jedinice i to: 26 knjiga i 48 arhivskih kutija, odnosno 5,90 dužnih metara. Njegova klasifikacijska oznaka je: H.2.1.6., a signatura HR-DASB-266.

² Ova vrlo intrigantna tema sve više postaje interes povjesničara nakon stvaranja samostalke Republike Hrvatske, a ovom prigodom ističem dva rada (monografije) u kojima su autori nastojali dati odgovore na niz pitanja glede položaja Katoličke crkve u Hrvatskoj za vrijeme komunističkog režima: Jure Krišto: Katolička crkva u totalitarizmu 1945.-1990. (Razmatranja o Crkvi u Hrvatskoj pod komunizmom), Nakladni zavod Globus, Zagreb 1997. i Miroslav Akmađža: Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966., «Otokar Keršovani» d.o.o, Rijeka 2004., u biblioteci «Svjedočanstva».

organizacije «na terenu»), što je i logično jer je KOMUNISTIČKA PARTIJA JUGOSLAVIJE bila stvarni nositelj svekolike vlasti u Titovoj Jugoslaviji 1945.-1990. godine, kojoj je servis i najvećma egzekutor za slamanje tzv. «narodnih neprijatelja» (**osobito Crkve!**) bio Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije (SUBNOR) od jugoslavenskog, saveznog udruženja – do općinskih.

Ovdje se objavljuje 13 dokumenata, uz napomenu da su dokumenti pod rednim brojem 5, 6, iz podserije: Zapisnici s partijskih konferencija KPH/SKH Slavonski Brod i pohranjeni su u arhivskoj kutiji inv. broj 33 navedenog fonda, a dokumenti broj 9, 10 i 12 iste podserije u arhiv. kutiji pod rednim brojem 34. Dokumenti pod rednim brojem 1, 2, 3, 4, 7, 8, 11 i 13 iz podserije: Materijali o organizaciono političkim pitanjima (- O djelovanju Crkve -) pohranjeni su u arhivskoj kutiji inv. broj 61 istog fonda.

Pri obradi ovih dokumenata za objavu izabrao sam kronološki princip jer on najadekvatnije odražava odnos KP, odnosno Kotarskog komiteta Slav. Brod prema Katoličkoj crkvi na području kotara Slavonski Brod. Poštujući izvornost dokumenata namjerno nisam ispravljao mnoštvo gramatičkih i fonetskih pogrešaka uključujući zareze, navodnike, interpunkcije itd., jer i te pogreške, između ostalog, govore ne samo o «**pismenosti**» autora nego i o praksi uporabe pravopisa i gramatike hrvatskog jezika od strane članova KPH/SKH... Hrvatisti-povjesničari koji istražuju povijest hrvatskog jezika imaju dovoljno izvora za svoja istraživanja o uporabi standardnog hrvatskog jezika od strane «Majčice Partije»...

1. Izvješće o posjeti đakovačkog i srijemskog biskupa Antuna Akšamovića župama u Podcrkavlju i Podvinju Kotarskog komiteta KPH Slavonski Brod Okružnom komitetu KPH Slavonski Brod od 31. svibnja 1946.

K.K. KPH. Slav. Brod

Slav. Brod, dne 31. svibnja 1946. god.

Broj: 134/ 1946.

Predmet: Izvještaj povodom biskupovog obilaska sela

OKRUŽNOM KOMITETU KPH
SLAV. BROD

Dana 31. svibnja 1946. biskup je bio u dva sela našega kotara i to u selu Podcrkavlju i Podvinju. Za Podcrkavlje koliko znamo da je isti bio dobro dočekan dok nemamo opširnijih podataka, što je isti u Podcrkavlju govorio.

Istoga dana došao je na krizmu u Podvinje te je tom prilikom bio praćen sa konjanicima i nešto naroda. Dolaskom u Podvinje dočekalo je istog na kraj

sela nešto školske djece i naroda kojih je moglo biti iz Podvinja oko 150. Bogatiji ljudi iz Podvinja također su organizovali nešto oko 15 konja koji su išli u doček biskupa. Kada je biskup bio dočekan na kraj sela sa puta iz Podcrkavlja za Podvinje išao je sa narodom do župnikovog stana u Podvinju te se je jedno vrijeme zadržao u stanu a nakon toga sa pet popova izašao van i došao pred crkvu.

Dolaskom biskupa i popova Podvinjski župnik Živković³ održao je pozdravni govor u kome je pozdravio biskupa i sve ostale koji su bili prisutni. Popo je u svom govoru bio dosta vatren te je govorio o historiji kristove nauke, zatim prešao i govorio o potrebi popravka crkve i župnog ureda te se između ostalog dotakao dabi trebalo i školu popraviti. Isti je spomenuo da za popravak crkve i župnog ureda koji bi prema njegovim navodima trebao biti ugledan da imade sela kao Tomica, Bukovlje i Vranovci, koji su voljni da dadnu sve od sebe da se crkva i župni stan propisno uredi. Osim toga govorio je da ga je iznenadio doček u Podvinju te je podvukao da u Podvinju imade dva bloka i to jedan blok dobrih i iskrenih vjernika, dok o drugom bloku nije ništa govorio.

Pop je uglavnom pozvao narod da se još čvršće zbije oko crkve i da slijedi kristovu nauku.

Biskup Akšamović on se je uglavnom zadržao na historijatu kristove nauke te doveo u vezu popove kao sljedbenike i sprovoditelje među naro-

³ Antun Živković (1910.-1946.), rođen je u Brodskom Varošu. U Brodu na Savi je završio osnovnu školu i realnu gimnaziju, potom se odlučio za svećenički poziv pa je studirao u Đakovu na Visokoj bogoslovnoj školi. 2. rujna 1934. je zaređen za svećenika, a 1935. je u Strasburgu završio Teološki fakultet. Od 1934.-1937. bio je kapelan u Nijemcima i Valpovu. Kao honorarni kateheta radio je na Državnoj realnoj gimnaziji u Vinkovcima od 1. rujna 1937. do 15. rujna 1940, nakon toga bio je izvanredni profesor biblijskih znanosti i istočnih jezika na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu –istodobno i honorarni kateheta u Državnoj građanskoj školi u Đakovu. Ministarstvo bogoštovlja i nastave ga je imenovalo 21. kolovoza 1941. za vjeroučitelja vježbenika u Državnoj građanskoj školi u Brodu, od 8. studenog 1941. je i profesor na Gimnaziji u Brodu. 21. rujna 1942. je premješten na Gimnaziju u Osijek gdje je radio do kraja II. svjetskog rata. Nakon rata imenovan je za župnika u Podvinju. Na poziv Mjesnog odbora Narodne fronte Podvinja odlazi uvečer 21. rujna 1946. godine na sastanak radi dogovora o porušenoj župnoj ogradi. Očito je «priča o saniranju porušene župne ograde» bila mamac da ga se izvuče iz župnog dvora, jer su ga po povratku sa sastanka četvorica pripadnika OZN-e odvela u nepoznatom pravcu. Vjerojatno je ubijen iste noći i, po nekim informacijama, bačen je u bunar koji je nakon tog zločina «uredno zatrpan» kako bi se sakrili materijalni dokazi o ovom smaknuću. Ni do današnjeg dana nije otkriven bunar u koji je tijelo nesretnog župnika bačeno ponajprije zbog kukavičluka kako počinitelja ovog zločina tako i svjedoka, a svakako i zbog «nezainteresiranosti» članova Kom. Partije... štoviše!, Partija je svoj stav o njemu uostalom apostrofirala i u ovom Izvješću!! Želeći koliko toliko ispraviti nepravdu glede još uvijek **nepoznatog groba ovoga znamenitog broskog zavičajnika** Ogranak Matice Hrvatske u Slavanskom Brodu, Gradsko poglavarstvo grada Slav. Broda i Mjesni odbor Brodskog Varoša su inicirali povodom 50. godišnjice od ove tragedije postavljanje Spomen ploče na mjestu gdje je bila Živkovićeva rodna kuća u Brodskom Varošu, koju su otkrili tadašnji Đakovačko-srijemski biskup mons. dr. Ćiril Kos 22. rujna 1996. i predsjednik Ogranka MH Slavonski Brod Mato Artuković.

dom iste u život. Biskup je rekao nemojte misliti da ovo što vam svećenici govore da oni hoće da Vam nature svoje mišljenje, već svatite da je ovo kri-stova nauka, te kao dobri kršćani prihvatite se još čvršće iste. Na kraju svoga govora isti je takodjer pozvao narod da se još čvršće zbije oko vjere i crkve.

Za napomenuti je da isti ovoga puta nije ništa govorio o narodnoj vlasti.

Na placu pred crkvom u Podvinju bilo je oko 300 do 350 naroda. Jedan dobar dio naroda došao je na plac radi toga samo da vidi što će i o čemu biskup da govori.

Odjek njegovog dolaska u Podvinje može se reći da je dobro odjeknuo medju pojedinim ženama bogomoljkama, ako i ljudima u Podvinju dok večina naroda stajala je po strani i nisu čak ni svoju djecu dali da isti krizma. Nekakove naročite diskusije medju narodom uglavnom nije bilo, jedino je dolazilo i čulo se gdje se zafrkavaju izmedju sebe o samoj krizmi.

Na krizmi kao najveći dar koji je poklonut to je dar kojega je dao Koren Tomo djetetu od Pečvarca i to radio aparat, od kolike je vrednosti isti nezna-mo tačno, izgleda nešto od 8000 do 10.000 Din., a odakle je istom radio apa-rat može se provjerit.

Opširnije podatke i licitate⁴ nemožemo dati jer nismo imali stenografa koji bi uhvatio sve što se je govorilo.

Biskup je iz Podvinja otputovao za Sibir, te će iz Sibira za Odvorce a iz Odvoraca u Slobodnicu, toliko za sada znademo.

Izvjestaje će te dobivati svakog dana.

Za komitet

N. Radošević (potpisano rukopisom!)

2. Izvješće Kotarskog komiteta KPH Slavonski Brod Centralnom komitetu KPH Zagreb o ranjavanju svećenika Rogoz Ivana iz Kaniže od 5. siječnja 1948.

⁴ Nije razvidno radi li se ovdje o tiskarskoj greški ili nerazlikovanju riječi *citati* i *licitati* od strane potpisnice ovog Izvješća. Sličan «gaf» je ova potpisnica napravila i 80-tih godina prošlog stoljeća kada je kao predstavnica Općinskog SUBNOR-a Slavonski Brod nazočila obilježavanju Dana škole tadašnjeg Centra usmjerenog obrazovanja (CUO) «Zlatko Šnajder» kojom prigodom su učenici izveli u auli današnje Gimnazije scenski prikaz poeme ruskog pjesnika Aleksandra Aleksandroviča Bloka «Dvanaestorica». Još nije ni završila ova izvedba a gospođa je «odjurila» u Općinski komitet SKJ- Slavonski Brod gdje je tadašnjem općinskom sekretaru SKJ «slavodobitno» cinkala kako učenici CUO «Zlatko Šnajder» veličaju simbole kršćanstva u čemu ih je «poučio» njihov profesor hrvatskog jezika. Na raportu kod «druga sekretara» profesorov komentar je bio stvarno poučavajući jer je rekao da bi on bio posebno počašćen da je autor «Dvanaestorice» (OP. I.M. – uz napomenu da sam i osobno kao zaposlenik navedenoga CUO nazočio tadašnjem obilježavanju Dana škole!).

Kotarski komitet KPH Brod

Broj službeno

dana 5. I. 1948. g.

CENTRALNOM KOMITETU KPH

ZAGREB

U vezi slučaja ranjavanja popa Rogoz Ivana iz Kaniže dana 24. na 25.-tog XII 1947. šaljem Vam slijedeći izvještaj:

Putem partijske istrage koju smo proveli ustanovili smo da je popa Rogoz Ivana ranio Luketić Mato član partijske čelije Zbjeg, rođen 1908. godine u Zbjegu, po zanimanju zemljoradnik, Hrvat, član KP od proljeća 1946.

Na partijskom saslušanju isti je priznao da je 24-tog na večer bio u pri-pitom stanju i uzeo je pušku te otišao u bašte ustaše Slavka Cesarca i još jed-noga za koje se sumnja da su još živi. Kratko vrijeme čekao je u bašti, zatim je produžio predviđenoj odluci koju je on stvorio a to je da likvidira popa Rogoza i otišao je kod groblja, a koje se nalazi kraj ceste prema Kaniži pošto je znao da će pop doći u selo Šumeće da održi ponoćku. Kod groblja je sače-kao popa koji je išao kolima, ali nije htjeo da puca, pošto se bojao da neće ubiti seljaka koji je vozio popa. Zatim je otišao okolo sela preko bašta kod člana KP Sude iz sela Šumeća koji je član partijske čelije sela Zbjeg u kojoj je i Luketić i njemu je rekao «Ja sam stvorio plan da večeras ubijem popa Rogoza i ja ću svoj zadatak izvršiti», kod Sude je ostavio pušku i otišao u masu naroda koja se nalazila pred crkvom. Poslije mise otišao je Suda i izvi-dio gdje se pop nalazi, a Luketić izjavljuje da Suda nije izvidio teren «ja bi tu stvar sam učinio». Otišao je Luketić preko bašta i došao je do kuće admin-istratora Mjesnog odbora u kojoj se pop nalazio, htjeo je odmah pucati, ali kraj popa je sjedio otac od administratora. Kada se ovaj digao Luketić je kroz zatvoreni prozor iz dvorišta ispalio metak iz vojničke puške i lako je ranio popa i otišao je kući.

Kroz partijsku istragu ustanovili smo da ovo nije odluka partijske jedi-nice. Na pitanje zašto je on učinio tu stvar na svoju ruku odgovorio je da je on vidio tj. čitao kroz štampu da se popovi kažnjavaju i zatvaraju te je on smatrao da je potrebno ovakve stvari iz tog razloga činiti.

Isti je Luketić mlad član KP, a s druge strane stariji čovjek, mrzi nepri-jatelja, samovoljan i pripravan da donosi samostalno ovakve odluke, a uz to je tvrd i konspirativan, jer da nije bilo Sude u kojeg je imao povjerenja nebi se ta stvar preko njega saznala. Isti je otac četvero djece, žena mu je u ratu ostala bez desne ruke.

U toku istrage koju je UDB-a sprovadjala uhapšena su tri čovjeka iz Šumeća koji su prije jedan dan bili u selu Kaniži, gdje su u pijanom stanju napali predsjednika Mjesnog odbora i oca druga Sarajčića koji je pošao da

obrani predsjednika koji je tražio pomoć. Sutra navečer kad je pop ranjen ista su trojica u Šumeću pravila izgrede gdje su rastjerali kolo itd., a sutradan su išli u Kanižu da vide kako je popu. Od ovih su dvojica uhapšeni i u cijelosti se smatra da su oni počinili to djelo. Komentari na terenu o tome su gotovo prestali, pošto isti pop uživa slab ugled kod naroda, isti se opija, i takovom stanju pomokri se na oltaru, živi nemoralnim životom, kada se napije onda ide kroz selo po danu i otvoreno priča da ide kod svoje švalerke. Svakako je ova stvar besmislena i do kraja glupa pošto je to čovjek oko 60 godina koji kako se vidi u stvari ne predstavlja gotovo ništa.

Molimo Vas da nas odmah izvjestite kakav stav da dalje zauzmemo po toj stvari. Ovaj izvještaj Vam šaljem na usmeno traženje druga Vaje kojega je on tražio od nas po drugarici Janji, članu našeg komiteta koja je bila kod Vas po ovom pitanju.

Smrt fašizmu-sloboda narodu!

Za komitet:

3. Izvješće Kotarskom komitetu KPH Slavonski Brod o nestanku svećenika Stjepana Kanića iz Bučja u siječnju 1948. godine

Predmet: Izvještaj o nestanku popa
Kanića Stjepana iz Bučja

KOTARSKOM KOMITETU

SLAV. BROD

U petak, tj. 16. I. 1948. god. došao je jedan od članova partijske organizacije iz sela Bučje i izjavio da je pop Kanić, tj. Župnik župe Bučje⁵ nestao nekako oko nedjelje 11. I. 1948. godine i da se povodom toga po narodu pronose kojekakve glasine i to većinom da je župnik ubijen od strane vlasti.

Povodom toga otišli smo sa zadatkom na dan 16. I. 1948. god. poslije podne, a po prethodnom detaljnom dogovoru. U samo Bučje i Zagradje stigli smo nekako oko 4 ili pola 5 poslije podne. Prolazeći kroz Bučje saznali smo da župnikova domaćica, tj. njegova majka momentalno nije u Bučju, nego da je otišla u po nekom poslu u Zagradje. Inače ranije smo čuli od gore navedenoga druga iz part. organizacije da je navodno i popova majka potpuno otelila u Zagradje, nakon nestanka župnika. Čuvši međutim da je ona samo

⁵ Župa u Bučju obuhvaća i mjesta: Zagrađe, Brodski Drenovac i Lovčić, u sastavu je Novokapelskog dekanata, odnosno do 1997. godine u sastavu je Zagrebačke nadbiskupije, a osnivanjem Požeške biskupije ulazi u njezin sastav.

sposlom otišla u Zagradje, uputili smo se odmah tamo. Inače prolazeći kroz samo Bučje oprezno smo pitali o tome što ima nova i slično. Nismo mogli zaključiti da bi se išta dogodilo naročito, ili da bi ljudi bili zabrinuti ili preplašeni.

Došavši u Zagradje najprije smo otišli kod predsjednika MNO-a a u razgovoru s njim zaobilaznim putem saznali da se uopće i ne priča o tome da bi pop bio ubijen, kao i da je popova majka rodom iz Zagradja i da je nakon nestanka župnikovog prenijela u svoju rodnu kuću samo jedan dio stvari. Prema dogovoru još prije polaska na taj put protumačili smo predsjedniku da smo došli da se raspitamo za popova drva koja su tih dana od njega po navodu lugara Majetića odvežena. Tako smo se uputili kući popovoj majki.

Čim smo došli u tu kuću primijetili smo da se dosta svijeta vrzma po dvorištu i da se nešto od dasaka pravi. Poslije smo ustanovili da je to župnikova rodbina, da prave pod za novu kuću koju negdje prije sagradio župnik valda svojoj materi. To je inače vrlo lijepa i masivna novogradnja. Nedugo iza toga došla je popova majka, a izgleda da su je djeca s puta dovela kad se čulo da nju tražimo, jer se bila uputila natrag u Bučje. Cilj našeg dolaska otkrili smo već ranije i kad smo se izjasnili protiv raznih nepravilnosti koje su činjene u odnosu prema popu od strane nekih pojedinaca, okupljeni su prema nama postali otvoreniji, a naročito župnikova majka koja se na veliko raspričala. Jedino je jedna baba stalno nastojala da se što manje priča i spominje samoga popa, opravdavajući to time što je on, tj. pop prema njenoj tvrdnji sada u takvom položaju da mu ništa ne treba. Iz ovoga smo mogli zaključiti da je toj babi zapravo cilj da se o tome ne priča da mi ne bi otkrili gdje je pop. Ovo mišljenje možemo potkrepiti i s tim što smo poslije u razgovoru sa župnikovom majkom o napred navedenim drvima saznali masu pojedinih ispada prema popu od strane nekih ljudi. Iz svega majčinoga pričanja izlazilo je to da se pop strahovito bojao da će ga ti ljudi koji su ga stalno zafrkavali jednog dana i ubiti, pa se radi toga sklonio. Pošto je njegova majka pričala vrlo mnogo o svemu i svačemu a naročito o popu iako smo mi prividno nastojali težište naših razgovora i posjete baciti na sama drva, mi smo bili u stanju da saznamo mnogo pojedinosti i konačno sama stara je rekla da je pop otišao u biskupiju da se potuži na ovo sve skupa biskupu. Najprije je govorila da ne zna gdje je iz čega se vidi bojazan da ga ne bi i tamo zafrkavalo, onda je počela pričati da je u nekoj bolnici, ali da takodjer ne zna u kojoj. I na koncu kad je potpuno razumila da mi hoćemo da se nepravde ukoliko one postoje u odnosu na popa isprave, rekla nam je da je pop otišao u biskupiju da se na ovo sve požali biskupu i da zatraži od njega premještaj, te je radi toga i ona odlučila da se preseli u svoju kuću u Zagradje.

Takodjer nam je rekla da će čim joj se sin župnik javi odmah mu pisati da pošalje jednu prijavu o tim svim ispadima prema njemu i to Kotarskom NO-u. Nedugo iza toga, a i u momentu kad smo odlazili kazala je da će mu pisati na biskupiju, jer da će on to svakako dobiti. Uopće ona je toliko mnogo pričala da smo mi zapravo bili prisiljeni da s vremena na vrijeme malo svra-

timo razgovor na sama drva. Medjutim ona je govorila vrlo mnogo detalja iz popovog života i rada. Na osnovu toga svega i što smo saznali prije i poslije toga razgovora s njom doneli smo slijedeći zaključak:

Da je pop iz Bučja otišao nekako u ponedjeljak 12. I. 1948. g. i to u biskupiju u Zagreb, a radi toga što je inače veliki neprijatelj naše narodne države i narodne vlasti i ogorčeni neprijatelj svih naših napora, a uz to su ga neki pojedinci stalno zafrkavali i nisu mu dali mira sa kojekakvim sitnim stvarima tj. možda kucanjem u pendjere, lupanjem po vratima ili zviždanjem, ili sličnim, pa je on radi toga svega a ne mogavši ništa protiv toga otišao. Može biti da je u zadnje vrijeme zadobio i nešto straha pa je ovaj put konspirisao, ali ne baš odviše.⁶

Smrt fašizmu – Sloboda narodu!

(nepotpisano)

4. Izvješće Kotarskog komiteta KPH Slavonski Brod Centralnom komitetu KPH (njegovom organizaciono instruktorskom odjelu) o «starim» neprilikama s novim župnikom u Bučju od 4. prosinca 1948. godine

KOTARSKI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE
SLAVONSKI BROD
BROJ 896
DANA 4. XII. 1948. godine

CENTRALNOM KOMITETU KPH
/org. instruktorskom od./

ZAGREB

Šaljemo Vam izvještaj o događaju u selu Bučju.

Dana 16. XI. 1948. godine drugovi, Majetić Nikola član KP. /lugar/ i drug Mikić Andrija došli su između 16 i 17 sati kod popa Kunker Josipa radi ustanovljenja dohodka. Isti drugovi pitali su popa o njegovom prihodu: Koliko je dobio novaca od naroda u crkvi i o drugom prihodu. Ustanovljavajući dohodak pitali su ga dali je pekao rakiju, koliko je ima i kakova je,

⁶ Ne želeći ulaziti u ocjenu ovog Izvješća samo napominjem da je posljedak ovih «zezančija» župnika Stjepana Kanića njegovo odlaženje s ove župe, a naslijedit će ga novi župnik Josip Kunkar koji će i sam imati istih problema s protivnicima Crkve, a o čemu svjedoči i slijedeći dokument koji objavljujemo.

digao se i donio oko pola litre rakije. Razgovarajući ne samo o prihodu prešli su u razgovor i o političkim stvarima. Došli su u razgovor i o prirodnim pojavama gdje ih je pop pitao i o samoj zemaljskoj kugli i ko s njom upravlja. Jedan od drugova odgovorio je da s njom ne upravlja niko, već da se zemlja okreće oko svoje osi. Pop se na to razljutio davajući primjedbe da s tim upravlja bog i nitko drugi. No, nije htjeo da prekine diskusiju o tome već je u daljnjem razgovoru potakao pitanje isusove slike, koja je bila na zidu. Za sliku je drugove upitao šta je to? Oni su dali odgovor: »to je papir i farba«. Pop je nanovo uzrujano govorio ističući da je to Isus za koga on gine.

U daljnjoj diskusiji pop je zauzeo drugu liniju razgovora ističući teškoće a posebno teškoće njegove, jer mora da održava «Misu» da mora primati vjernike, da mora obdržavati vjeronauk u školi i tako dalje. Na to su drugovi Mikić Andrija i Majetić Nikola odgovorili da vjeronauk nije obavezan i da bi se na taj način mogao odteretiti velikog posla. Tada je pop uzrujano skočio lupio šakom o stol i rekao: «Šta, zar da ja pustim da se djeca ne uče vjeri kristovoj», počeo je galamiti i najedanput izašao. Drugovi su takodjer izašli poslije popa.

Pop je otišao iz svog stana u kuću Kvaternik Josipa /rodjak ustaškog generala Kvaternika/ gdje je našao nekoliko ljudi. Upadajući u kuću odmah je uplašeno izjavio da su došli da ga ubiju drugovi Mikić i Majetić. Istu večer prema podacima pop je održao sastanak sa crkvenim odborom i organizovao da ga ljudi iz sela čuvaju.

Sutradan ujutro na samo svanuće, kada su prema običajima dolazili razni svatovi pop je organizovano razneo glas po selu da mu je život u opasnosti i sazvao sastanak u svom dvorištu. Kada se narod skupio u popovo dvorište on im je govorio kako su ga napali navedeni drugovi i kako mu zabranjuju da ide na vjeronauk. Dalje je organizovao jednu grupu ljudi koji su otišli po druga Mikić Andriju, a za druga Majetić Nikolu poneli su poziv sa štambiljem Narodne Fronte: Druga Mikić Andriju prisilno su doveli pred narod. Narod je tražio, da Mikić ispriča zbog čega su dolazili u popov stan. Drug Mikić je odgovorio, da to pop sam ispriča. Među vremenom iz mase čuli su se uzvici da ga treba ubiti, objesiti, odrezati nos itd. Nakon galame koju je stvorio narod iz sela umješao se i pop istaknuvši da drug Mikić Andrija nije kriv, već da je to djelo Majetić Nikole. Nakon popovog govora pustili su druga Mikića. Drug Majetić Nikola na poziv nije se odazvao rekavši da je zaposlen. Treba istaći da drug Majetić Nikola o razvoju ovog događaja nije ništa znao.

U toku ove prljave akcije popa učestvovali su najviše članovi crkvenog odbora kao Kvaternik Josip, Sekulić Stjepan i drugi, zatim Jurković Stjepan predsjednik Odbora Narodne Fronte.

U toku dana u selo je došao povjerenik za radnu snagu /kotarskog NO-a/ drug Imra Vračić, koji je došao službeno u vezi uplate poreza. Merdju vremenom preko neke djece pop je organizovao ponovo da se sakupi narod.

Prema izjavi druga Vračića on je najprije otišao u svoju kuću gdje se je zadržao kraće vrijeme, zatim je krenuo kod nekih odbornika radi naplate poreza. Iz grupe naroda izdvojila se jedna grupa od nekoliko ljudi na čelu sa Jurković Stjepanom /predsjednik NF-e/ i došla pred druga Vračića, ističući da su navedeni drugovi htjeli da ubiju popa i da im sada treba suditi. Drug Vračić objasnio im je nepravilnosti njihovog postupka ističući da pitanje razmirica između popa i navedenih drugova treba da rješava Narodna Vlast, a ne na onakav način kako su oni postupili. Poslije se okupio i narod kojem je drug Vračić govorio o nepravilnosti postupka.

Poslije toga drug Vračić se je zadržao kraće vremena u selu i krenuo za Brod da upozna KK. KPH. o tome. Kotarski komitet KPH Slavonski Brod dao je tu stvar UDB-i na razmatranje.

Drugi dan, pop je preko članova crkvenog odbora razneo glas o tobožnjem napadu i u selo Drenovac, kao i u Zagradje. Ujedno je organizovao jedan veći dio žene i starijih ljudi da dodje iz sela Drenovca u Bučje, dok je iz Zagradja došla jedna manja grupa žena. Na taj skup došao je ne samo pop iz Bučja, već i jedan pop iz sela Kapela /kotar Nova Gradiška/. Na tom skupu govorio je pop iz Kapele. U svom govoru držao je liniju praštanja ističući kako vjernici treba da oprostite onim koji sadje sa puta kristovog.

Mi smo poslali druga Vračića da ode u to svoje selo Bučje da tamo ubire porez i da politički djeluje.

Dana 1. XII. 1948. godine došli su drugovi iz UDB-e u KK. Da bi se dogovorili o hapšenju popa i članova crkvenog odbora. U vezi tog hapšenja u selo Bučje istovremeno otišao je i drug Maričić Nikola i drug Magić Ivan /Čipe/ da sazovu sastanak i da objasne zbog čega se vrši hapšenje. Isti dan oko 14 sati izvršeno je hapšenje popa Kunkera Josipa, Kvaternik Josipa, Sekulić Stjepana i Jurković Stjepana.

Poslije hapšenja preko aktivista u selu je sazvan je masovni sastanak. Aktivisti su pozivali narod, koji se većinom nalazio na ulici. Jedna grupa sa nekoliko ljudi i većinom žena takodjer je krenula na sastanak. Kad su došli u blizinu hapšenika iz grupe se izdvojio Jugović Pavle i viknuo: «narode nedajmo naše ljude i gospodina velečasnog». Njemu se suprotstavio komandir milicijske stanice Oriovac. Ovaj se nije htjeo da vrati našto je komandir počeo da vadi pištolj. Isti Jugović Pavle zgrabio je pištolj želeći da ga otme od komandira, ali kad je vidio da nije uspio oteti pištolj počeo je da bježi našto je komandir opalio metak za njim. Narod je počeo da bježi dok su milicajci uhvatili istog Jugovića.

Ponovno se pristupilo sazivu naroda na sastanak. Uspjelo se da dodje nešto preko 80, većinom žena. Na sastanku je najprije govorio drug Vračić o politici koju su vodili fašistički elementi, i žrtvama te politike. Govoreći o sastancima koje je pop održavao u jednoj šumi istakla se je jedna grupa žena govoreći da je to laž, našto su počele da izlaze, no uspelo se da većina ostane dok je grupa od 20 do 30 žena otišla. Poslije toga uzeo je reč drug Magić

Ivan /Ćipe/ koji je poznat u tome selu, gdje je istakao odnos Narodne Vlasti prema vjeri.

Poslije završenog govora ponovo su neke starije žene počele da govore i da plaću kako pop nije kriv, bacajući da je najveća krivnja druga Majetić Nikole. Trajala je još kraća diskusija u kojoj smo dokazivali kako je akt popa protu-Državni, da se to pitanje moglo riješavati putem Narodne Vlasti a ne kako je postupito.

Sada poslije ovog hapšenja narod je u neizvjesnosti, poneki se boje da će i oni biti hapšeni.

U ova dva sela Bućju i Zagradju nemamo partijske organizacije, jedino za političko djelovanje možemo se osloniti na manji broj aktivista Narodne Fronte. Sada mislimo pojačati politički rad u tim selima slanjem uticajnih ljudi koji će politički djelovati, a ujedno nastojimo da od najboljih frontovaca oformimo kandidatsku grupu. Ovaj slučaj dokazuje da se pop povezivao i sa popom iz Kapele, koji je dolazio njemu a isto tako pop je sazivo sastanak i što više prikazivao koliko njega narod voli. Mjere Narodne Vlasti htjeo je da iskoristi pri ubiranju poreza, kao lični napad na njega, oslanjajući se na vjerske osjećaje naroda.

Postupak organa Državne bezbednosti u toku je, vjerovatno da će se još i više otkriti tih koji su bili organizatori.

SMRT FAŠIZMU – SLOBODA NARODU!

Za Komitet:

N. R. (najvjerojatnije Nada Radošević – **op. I. M.**)

5. Dio referata s IV. partijske konferencije Kotarskog komiteta KPH Slavonski Brod održane 14. srpnja 1949. godine u kojem se govori o „neprijateljskom“ djelovanju klera

(...)

... Na našem kotaru osjetio se i neprijateljski rad klera i to najviše u izbornim pripremama i na dan izbora. Na dan izbora na našem kotaru popovi su organizirali cijeli dan mise i klečanje koji su djelomično ometali izборе. Da bi nam bila jasnija slika tko su popovi i kome oni služe iznijet ću jedan slučaj sa našeg kotara. Kod popa Ferić Mate iz Sl.(avonskog) Kobaša prije 3 mjeseca pronađena je nova slika Mačekova u njegovoj sobi i ista je bila okićena sa ružama. Isti pop govorio je u crkvi: «Čuvajte svećenike jer ih nema! Vidjeli ste kako je župa Bućje izgubila svećenika koji je osuđen od

strane vlasti i upućen na izvršenje kazne.»⁷ Pored toga je rekao: «Mi nemamo dovoljno svećenika, jer je u Španiji poginulo 30.000, a vi dobro znate protiv koga su se oni borili.» Najveći uticaj popovi imaju na žene i žensku mladež koje okupljaju oko sebe i vežu ih uz crkvu. Tako veći dio žena i jedan dio ženske omladine redovito posjećuje crkvu. Popovi su uticali na žene i u toku izbora, što pokazuju rezultati učešća žena u izborima.

Popovi nastoje da djeluju na našu djecu. Od 6037 obveznika vjeronauk pohađa 2767 djece i to kod 15 popova. Ostali popovi za svoj neprijateljski rad i upotrebu fizičkih kazni prema djeci zabranjeno im je držanje vjeronauka. Među njima su kažnjeni Kos Ćiril iz Trnjana⁸ i Obran Vatroslav iz Oprisavaca. Isti su tukli djecu komunista i naših dobrih frontovaca. Ostaloj 4 popova zabranjeno je držanje vjeronauka radi toga što se nisu držali propisa školske nastave već držali svoje časove za vreme školskog vremena.

Djelo popovske propagande je i to da djeluju na roditelje da ne puštaju svoju djecu na odmor, koji im omogućava naša Država. Takav slučaj imamo u selu Trnjanima, gdje je učiteljica imala poteškoća da sakupi djecu da idu na ljetovanje u Belje. Ista učiteljica potužila se pred Šepić Anom na kakove poteškoće nailazi našto joj je ona odgovorila, da je jedna stara žena po imenu Vuković govorila ženama odnosno majkama djece da ne puštaju svoju djecu od kuća. Da ih ne puste iz razloga toga, jer da se grade više spratne kuće i da se iste ne mogu sazidati dok se ne uzida koje dijete u zgradu. Na temelju toga su se neke majke pokobile da puste svoju djecu na ljetovanje. Takav sličan slučaj imamo i u Garčinu gdje je iskrsla parola da će se od djece kuhati sapun. Protiv svih takvih parola moramo voditi energičnu borbu i razbijati ih, a pronosioce takvih parola kazniti prema zakonu.

Borbu protiv popova nesmiemo usmjeriti kao otvorene napade, već ih raskrinkavati pred narodom, prikazivajući njihova štetočinska djela tako da ih narod sam osudi kao narodne neprijatelje...

(...)

6. Diskusija Zdravka Krnića na VI. partijskoj konferenciji Kotarskog komiteta KPH Slavonski Brod održanoj 7. prosinca 1950. godine o djelovanju klera.

Drugarice i drugovi!

Ja bih htio da diskutujem o radu klera koji je osvetan i koji nam koči rad po svim pravicima naše djelatnosti na selu. Ja nemam nekih naročitih podata-

⁷ U prethodnom dokumentu vidjeli smo da se je radilo o župniku Josipu Kunkaru kojeg je uhapsila UDB-a zajedno s trojicom laika-vjernika 1. XII. 1948.

⁸ Ćiril Kos (1919.-2003.), biskup Đakovačko-srijemske biskupije od 1974. do umirovljenja 1997. godine. U periodu 1946.-1951. bio je župnik u **Trnjanima**, često puta napadan od komunističkih i narodnofrontovskih aktivista, a zbog njegove nepokolebljivosti Komunistička vlast ga je osudila i utamničila 1959.-1962.

ka, iz kojih bi se jasno moglo vidjeti njihov neprijateljski rad, ali ja ću se osvrnuti na pojave u kojima se ocrtava njihov smišljen i organizovan rad. U 21 selu našega kotara ima pop a pored njih i opatica. Oni nam koće rad u svakom pogledu i napredak sela, a naročito na odvajanju omladine.

Na izborima za Sabor NRH-a kler je uticao na glasanju. Oni su utjecali na ljude koji u stvari nisu naši neprijatelji u namjeri da ih odvoje od zadatka. Njihov je najveći utjecaj na omladinu. Tako naprimjer pop u Sibiru utječe da odgoj omladine okrene u suprotnosti prema liniji partije. Oni su pred izbore za Sabor imali sastanak da bi nam omeli izvršenje zadataka, da bi što manje izašli na glasanje. Ako pogledamo što je sve kler poduzeo da ojača svoj uticaj onda vidimo da je preduzimao masu forme u svome radu. U Slatiniku pop i njegova žena⁹ su preko instrumenata za sviranje pokušali da kroz tu formu stave uticaj na omladinu i da ih izčupa izpod naših utjecaja.

Oni šire svoju propagandu preko svoje štampe »Gore srca«.¹⁰

Oni su dobili od svojih viših rukovodioca instrukcije da paze da ne uzimaju frontalan stav protiv naših poduhvata, dalje da im propovjedi moraju biti kratke, da se te propovjedi namjenjene po pojedinim linijama, pri čemu se služe raznim metodama.

Ako analiziramo rad naših partijskih organizacija koji je trebao da se usmjeri u borbu po toj liniji onda konstatujemo da ni jedna partijska organizacija nije diskutovala o tim problemima. U skoro svakom selu postoji hor preko kojeg utiče pop a naše partijske organizacije nijesu po tome ništa učinile. Mi imademo masu formi da ne dozvolimo da se jača uticaj klera, kao fiskultura, predavanja, brošure, veselice, priredbe i tako dalje koja moremo koristiti vaspitanju omladine.

Mi se moramo rukovoditi i ovim:

Kler imade dva pravca svoga rada, odvajanju masa da ne izvršava zadatke i odvajanje omladine suprotno postavkama naše teorije.

Pop u Oriovcu ne izlazi na glasanje i kao objašnjenje daje odgovor da neće da glasa zato što u školi nema katolizma.

Iz ovih primjera jasno se vidi smišljeni rad klera iz čega se vidi da borba protiv uticaja klera treba da se zaoštri. Na partijskim sastancima mora se analizirati rad klera i preduzimati mjere za otklanjanje uticaja klera. Komunisti moraju koristiti štampu šireći je medju omladinom te kroz tu formu voditi borbu protiv klera i crkve. Ta borba treba da je trajna i sistematska jel je to sastavni dio opšte borbe. Treba preko NF planirati i organizovan dosljedan rad sa omladinom. Iskustvo narodne Fronte koji su preko predavanja Naro-

⁹ Iako se radi o pravoslavnoj župi, nisam htio izostaviti i ovaj neznatni dio diskusije...

¹⁰ »Gore srca« je bio katolički vjerski tjednik koji je počeo izlaziti u Istri, a kasnije je tiskanje tog tjednika prenjeto u Zagreb, gdje će prvi broj izaći 30. 11. 1947. Povremeno zabranjivanje izlaženja pojedinih brojeva je počelo već početkom 1949. godine, a konačno je prestao izlaziti krajem 1952. godine.

dnog sveučilišta naučno objašnjavali neke pojave u prirodi pokazuje najbolji način rada u toj borbi. Često su teoretski radovi sa omladinom nepripremljeni, ni je se vodilo računa o tome što treba predavati i kao organiziran sastanak, te takova predavanja nijesu redovno uspjevala.

Pitanje partijske organizacije u pitanju neprijateljskog klera je i pitanje Komiteta koji treba da vodi borbu da usmjerava način vođenja borbe, pri čemu se uzima situacija na terenu, - analizirajući forme rada popa, što treba prema konkretnoj analizi učiniti. Proučavanje izvještaja, zapisnika vidi se da se tome pitanju nije poklonilo dovoljno pažnje.

Bilo je naprotiv istupa sa strane komunista kao što je rušenje križeva u Andrijevcima, gdje rad nije pravilno postavljen. Oni ljudi koji su religiozni zauzimaju frontalni stav prema masovnim organizacijama. Mi nismo tražili i pronalazili metoda u tome pravcu kao i radu za borbu protiv klera. Radu sa omladinom mora se poklanjati daleko veća pažnja. Tamo gdje je aktivna omladina lakše se izvršavaju dnevni zadaci. Primjer Kobaša nam govori da nije bilo omladinske organizacije ali kroz fiskulturu oni su se organizovali i aktivisali za izbore, mitinge, zahvaljujući pravilnom metodi.

Pojačanim radom sa omladinom jača se borba protiv klera.

7. Analiza rada klera od strane Kotarskog komiteta KPH Slavonki Brod iz 1951.

KLER I NJEGOVO DJELOVANJE

U proteklom četvoromesečju neprijateljska aktivnost klera za razliku od predhodnog perioda zapažena je u priličnoj mjeri. Forma i način njegovog neprijateljskog rada ogleda se u djelovanju nekih pojava i izrazito klerikalnih elemenata (najviše vezanih crkvom i višim svećenstvom) sa namjerom da svom uticaju podrede omladinu obuhvaćenu u nekim kulturno-prosvjetnim i fiskulturnim društvima, jer im je tim načinom najlakše djelovati.

Karakteristično je, da se ova linija – izražena najviše u gradu - poklapa sa linijom, koju je zagrebački biskup dao na jednom sastanku u Kobašu, gdje je bilo prisutno nekoliko popova, crkveni odbor i još neki ugledniji klerikalci. Tom prilikom on je između ostalog napomenuo, da treba poraditi na okupljanju omladine, učiti ih crkvene pjesme i slično.

Treba napomenuti djelovanje fratra Škoda Sofronije iz Broda, koji je pred dan 1. novenbar /»svisvete«/ zaustavljao djake iz gimnazije i drugih škola čak i na ulici i nastojao ih uvjeriti da na «svisvete» nemoraju ići u školu, a škola da im taj izostanak mora ispričati. Tu svoju propagandu potkrepljivao je čak i službenim vjesnikom i davao im da zapišu broj i datum tog vjesnika, kako bi se tim kasnije mogli braniti. Ova njegova rabota u priličnoj

mjeri je i uspjela, te je taj dan broj učenika prisutnih nastavi bio gotovo na svim školama smanjen, a naročito na gimnaziji, u čijem je VII. razredu prisustvovalo nastavi svega četiri učenika.

Pored ovoga fratri u samostanu okupljaju djecu iz grada na ministriranje, a isto vremeno nabavljaju razne ukusne igračke, kao konje za jahanje i slično, kako bi djecu što više privukli sebi.

Santo Vendelin, pop u Garčinu sa propovjedaonice u svom selu 4. XII. o. g. rekao je: «Hej narode, narode! da se sada našim starima dići iz groba, pa da vide šta se radi od naših domova, srca bi im popucala.»

Važno je napomenuti pokušaj stvaranja pjevačkog društva po imenu «Matija Gubec». Tu se u stvari namjeravalo obnoviti reakcionarno društvo «Davor», koje je zbog svog djelovanja na šovinističkoj bazi 1946. g. zabranjeno.¹¹

Osnivanje ovog društva pokušali su ostvariti uglavnom ljudi iz bivšeg «Davora», koji su klerikalno nastrojani, a u prisnim su odnosima sa popovima – naročito gvardijanom samostana. Organizatori društva iskoristili su nebudnost vlasti i odgovornih organa pa su već održali osnivačku skupštinu, predvidili odbor, sastavili pravilnik društva i slično. Ova rabota imala je odraza i na pjevačko društvo «Jedinstvo» kojem su se počeli osipati članovi kao na pr. Braco Leskovic, Danko Barbić i drugi. Ako se samo razmotri izjava najistaknutijeg klerikalca i mačekovca Exle Aladara, koji kaže: «Hoćemo čisto hrvatsko društvo sa hrvatskim dirigentom na čelu. Pjevat ćemo i crkvene pjesme,» onda nam je jasno da je pokušaj stvaranja ovog društva u stvari djelo klera, komu su kao transmisija za provodjenje u život njihovih ideja poslužila lica iz redova bivših građanskih stranaka i partija.

U nekim selima, kao na pr. U Andrijevcima, Svilaju, Slobodnici i još nekima, mjesni popovi pored crkvenih odbora koriste klerikalno nastrojenu omladinu da im sakupljaju novac i hranu, kako za svoje potrebe, tako i za popravke crkve i crkvenih prostorija. Tako je pop Cencek Slavko iz Slobodnice angažovao četiri djevojke iz sela za sakupljanje novca, a da za to nije imao odobrenje. Ovakvih sličnih slučajeva bilo je u više sela.

8. Izvještaj Kotarskog komiteta KPH Slavonski Brod od 23. siječnja 1953. godine o djelovanju klera, kao i odnosu klera prema Stepincu i Udruženju katoličkih svećenika.

¹¹ Hrvatsko pjevačko društvo «Davor» kao prvo građansko društvo u Brodu na Savi osnovano je 1871. godine i kontinuirano je djelovalo do 1948. godine, a ne do 1946. kako se ističe u ovoj partijskoj analizi. Ono je svojim programima bilo jedno od glavnih nositelja svih društvenih i kulturnih zbivanja u Brodu (više o «Davoru» vidi u radu I. Bunčić: «Hrvatsko pjevačko društvo DAVOR», Vijesti, Godišnjak Muzeja Brodskog Posavlja 8/1994., str. 47.-71.). K. K. KPH Slavonski Brod ga je proizvoljno nazvalo reakcionarnim jer se njegovi članovi nisu htjeli ravnati po diktatu Komunističke partije zbog čega ga je ona (Partija) i ukinula.

IZVJEŠTAJ

Gvardijan u fratarskom samostanu u Sl. Brodu, Mikić Ivan kaže sledeće za Stepinca: « Stepinac je zaslužan da bude kardinal, on nije ratni zločinac kako što štampa piše o njemu. Istina, on je odobrio pokršćavanje Srba, ali on je to morao, jer su ondašnje vlasti to naredile. Čak putem pokršćavanja Srba, on je zaslužan za srpski živalj, jer da nije odobrio pokršćavanje Srbi bi bili svi pobijeni.» U vezi davanja izjava pojedinih svećenika u kojima se osudjuje Stepinac za svoj protunarodni rad, Mikić kaže: « Mi svećenici nemožemo davati nikakove izjave o Stepincu, niti ima smisla da ga svećenici napadaju. Isto tako nema smisla napadati ni Rim, jer je to najveća crkvena vlast. Ako nešto za njega ima, neka to daju biskupi, a nikako niži svećenici, jer su biskupi odgovorni pred Vatikanom.» Mikić osudjuje izjave katoličkih svećenika iz Crne Gore, koje su dali u vezi Stepinca i on je mišljenja da će ti svećenici biti pozvani na odgovornost od strane više crkvene vlasti.

Nakon prekida odnosa s Vatikanom¹² župnik Cencek Slavko iz sela Slobodnice kaže: «Papinski nuncije koji se nalazio u Beogradu, opasan je talijanski fašista i šovinista. Do Hrvata malo je držao. Ja sam bio uvjeren da će doći do prekida odnosa s Vatikanom, ako naši biskupi budu i dalje nastavili onako kako su počeli.» Poslije sastanka maršala Tita sa biskupima Cencek izjavljuje: «Potpuno sam zadovoljan što je maršal primio biskupe i ja se nadam da će se odnosi između crkve i države potpuno srediti.»

Po pitanju svećenika, svećeničko staleškog udruženja¹³ gardijan iz samostana u Brodu govori sledeće: «Ja se načelno slažem s udruženjem i nemam ništa protiv, ali zašto to ne vode biskupi, jer su oni glavni rukovodionici crkve u zemlji.

U vezi članka koji je izišao u «Vjesniku» od dr. Rogošića: «Dva prava» gardijan Mikić kaže: »Dr. Rogošić nema pravo, i nije sve tako tačno kako navodi u svome članku.» Isto tako on kaže, da dr. Karin, nema pravo kad govori o kanonskom pravu. Dalje je Mikić govorio, kako je čuo od svojih dobrih prijatelja da svećeničko udruženje u N.R. Bosni i Hercegovini «Dobar pastir» proživljava krizu i nezna kako će izaći iz te situacije.

¹² Do prekida diplomatskih odnosa između FNRJ i Svete Stolice došlo je 17. 12. 1952.

¹³ Vodeći perfidnu politiku uopće prema katoličkim svećenicima Komunistička vlast je krenula odmah nakon II. svj. rata u akciju stvaranja katoličkih staleških svećeničkih udruženja želeći time razjediniti Katoličku crkvu i ostvariti pretpostavke za svoj utjecaj nad njom. Osnivanje ovih udruženja počelo je najprije u Istri (prvo «Zbor svećenika sv. Pavla za Istru» osnovana je u ljeto 1945., a Državna vlast će ga odobriti 1946., pa potom 28. srpnja 1947. i raspustiti. Novo svećeničko staleško udruženje za Istru «Društvo svećenika sv. Ćirila i Metoda» osnovano je u Pazinu 16. rujna 1948.). Inicijativom bosanskih franjevaca u siječnju 1950. je osnovano i svećeničko katoličko udruženje u Sarajevu pod nazivom «Dobri pastir»... U početku stvaranja tih udruženja biskupi nisu imali jedinstven stav. On će se isprofilirati 1952. godine kada su jugoslavenski biskupi na rujanskoj Biskupskoj konferenciji, raspravljajući o ovom problemu izdali izjavu «Non licet» u kojoj su energično osudili ova staleška udruženja katoličkih svećenika i zabranili njihova osnivanja.

Bivši katiheta Ivičić Adam iz Sl. Broda govori da on neće u udruženje, da je njemu dobro i ovako. Ivičić doslovno kaže: «Ja misu služim u samostanu, tamo sam plaćen i ja netrebam bolje. U samostanu me hrane i plaćaju i netreba mi više. Ja imam 23 god. državne službe i penziju ću dobiti, a u udruženje neću.»

Kako Ivičić tako isto govori protiv udruženja i župnik Šarčević iz Broda, koji u vezi udruženja kaže: «Ja sam stariji čovjek i udruženje neću i to na mene ne spada. Neću se u to pačati. Ima mladi ljudi pa neka oni idu, a oni će najzad i morati i to im je jedini izlaz za život.»

Pojedini klerikalni i šovinistički nastrojeni ljudi nakon poslanice patrijarha Vikentija pred božićne praznike, a koja je izašla u «Politici» od 6. I. 1953. god. iskoristili su taj članak za svoje šovinističke ciljeve. Jurković Mato, mehaničar iz Slav. Broda, inače klerikalac i šovinst, među krugom svojih istomišljenika govori da je to upravo neshvatljivo kako pravoslavni patrijarh može čestitati božić preko novina, dok za katolički božić «Kerempuh» je donio fotografiju Stepinca gdje gleda keru u stražnjicu. Dalje isti govori, da se po tome vidi da komunizam Srbima nemože ništa, da je to sve veliko-srpska politika. Dalje govori da Srbi u Hrvatskoj žive već 300 godina i još nisu postali Hrvati, a svaki Hrvat koji u Srbiji proživi nekoliko godina odma postane Srbin.

Miljan Ivan, službenik žitnog fonda, prenosi nepr. Propagandu i kaže: «Tito kao glavar države trebao bi čestitati i uručiti Stepincu «kardinalski šešir» i da bi sjedište predsjednika republike trebalo biti u Zagrebu, tamo gdje je i sjedište kardinala, a pošto Tito nemože nato da pristane istjerao je «papinskog nuncija» iz Beograda.

U vezi imenovanja Stepinca za kardinala Eksl Rudolf kaže: «Danas se Hrvatska buni protiv crvene kape, a gdje su bili kada mu je bilo sudjenje i što mu onda nisu skinuli glavu». On potječe iz klerikalne familije i veže se sa takovom sredinom. Slično ovoj izjavi izjavila je i Baričević Malana: «Samo se može zahvaliti Hrvatima što je Stepinac postao kardinal». Imenovana je član SKJ. Brijač Bodza kaže: «Stepinac je bio «Solunaš» i sada me ništa ne čudi što je postao kardinal.» Dok krojač Sak govori, da će stvar Stepinca riješiti drug Tito, kada bude išao u London.

Zvonarević Božo, šef statističkog ureda u Sl. Brodu, inače je bio domobranski oficir za vrijeme NDH, u vezi Stepinca kaže: «Stepinac je oduvek bio njihov sluga, preko njega je Rim sklopio konkordat. Za vrijeme okupacije bio je pristaša njemaca i ustaša, a danas ga izabiru za kardinala.» Dalje je rekao, kada je Stepinac saznao da će postati kardinal, pobjegao je u jedan samostan, gdje se je zadržao jedan dan, da bi dobio direktive iz Rima, kakav stav treba da zauzme prema javnosti u vezi s njegovim imenovanjem za kardinala.»¹⁴

¹⁴ Ovo je bezočna laž, jer je nakon «sudskog procesa» održanog 1946. godine u kojem je bio osuđen na 16 godina strogog zatvora kardinal Stepinac zatočen u Lepoglavi, a 1951. godine mu je, zbog pritiska svjetske javnosti, Titov komunistički režim odredio kućni pritvor u župnom dvoru u Krašiću gdje je ostao do smrti 10. 02. 1960.

Nastavnica Blaž Anka kaže: «Istinu govoreći srpski popovi su uvijek bili uz svoj narod, nego naši katolički, koji su pravi vragovi, dok sam Stepinac je tako daleko otišao, da je i izdajnik Hricak Pero, bivši vlasnik tvornice pokućstva, inače reakcionarno nastrojen, izjavio je: «Da negrešim dušu, ali istinu moram reći, Stepinac i drugi katolički popovi bili su pravi krvnici. Jeza me hvata kada se sjetim onih strašnih prizora iz doba okupacije, ubijanje žena i djece na savskom mostu».

9. Dio referata koji je sekretar Kotarskog komiteta SKJ Slavonski Brod održao na VIII. Kotarskoj konferenciji SKJ Slav. Brod 15. veljače 1953. u kojem se govori o «neprijateljskom» djelovanju klera kao i o nedovoljnoj angažiranosti članova SKJ u borbi s tim pojavama.

(...)

Borba protiv neprijateljskih elemenata i njihovog uticaja na mase nije bila stalna nego većinom povremena. Često puta se zakašnjavalo u reagovanju na razne parole i šovinističke istupe. Neki popovi preko crkvenih odbora pojačali su svoju djelatnost na okupljanju školske djece i omladine u crkvu naročito onaj u Grgurevićima koji zavodi poseban režim. U tome su im pomagali pojedine religiozne žene i članovi crkvenih odbora. Takodjer je bila pojačana djelatnost klera preko raznih crkvenjaka i rodbinskih veza na porodice pojedinih komunista i njih lično nagovarajem da krste djecu u crkvi, slave slave i slično čemu su pojedini ideološko slabi nasjedali i padali pod uticaj. Pop u Kaniži namjerno je zatezao misu da omladina na dan ustanka nebi mogla stići na proslavu. Zatim preko crkvenog odbora je razbijao zbor birača kada se radilo o završetku zadružnog doma, a onaj iz Bebrine kaže u svojoj pridici kako treba spaliti sve knjige koje pišu protiv vjere i crkve, znači treba uništiti tekovine nauke. Gvardijan iz broskog samostana kaže da Stepinac nije kriv za pokrštaivanje Srba jer je on to morao, nego naprotiv da je zaslužan jer bi inače bili pobijeni. On kao i još neki drugi otvoreno istupaju protiv udruženja katoličkih svećenika. Ovi iz Broda su naročito aktivni u okolnim selima. Pop iz Kobaša napada u crkvi vjernike i kaže «meni ne možete dati lukno, a možete graditi cestu za Oriovac», međjutim narod radi ono što mu je korisno i protiv njegove volje. Dobar dio komunista nije se aktivno borio protiv ovakvih istupa. Većinom su se ovakvi istupi registrovali pa se o tome izvještavalo, a nisu odmah poduzimane mjere da se namjere izražene u ovim parolama raskrinkaju medju masama. Ima niz dobrih primjera aktivnog rada u borbi protiv neprijateljskih elemenata, ali mislim da je za nas važnije istaći slabosti kako bi ih što prije mogli otkloniti.

Na našem kotaru se u prošloj godini osjetilo niz šovinističkih istupa na najrazličitije načine na primjer zamjenjujući vjeru sa nacijom što se vidi u Klokočeviku ili Novom Topolju¹⁵ gdje pojedini kažu «kad mogu Hrvati sla-

¹⁵ Iako se, što je razvidno iz daljnijeg teksta, radi o pravoslavnim parohijama, ipak objavljujemo i ovaj dio referata jer se u njemu pravi određena korelacija između pravoslavnog i katoličkog stanovništva.

viti božić i druge crkvene praznike možemo i mi» kad se već kaže da smo ravnopravni. Time šovinisti hoće da kažu da su Srbi ravnopravni tek onda ako slave i poštuju crkvene običaje. Time se želi uticati u prvom redu na komuniste, a naročito na one koji još nisu potpuno rasčistili sa vjerovanjem i misticismom. Smatram da je ova parola vrlo opasna i da se komunisti moraju protiv nje energično boriti, jer su pod takvim uticajem komunisti Novog Topolja pristali da se u školskoj prostoriji drži božićno veselje...

(...)

10. Iz diskusije Milana Vrzića-Finca na VIII. partijskoj konferenciji Kotarskog komiteta KPH Slavonski Brod održanoj 15. veljače 1953. u kojoj se kritiziraju svećenici.

(...)

... Nije potrebno isticati da nauka religije je suprotna našoj nauci. Mi trebamo da budemo načisto da kler svoje opstojanje zasniva na onom protiv čega se mi borimo, a to je kulturna zaostalost. Ako uzmemo primjer neprijateljskog držanja svećenika na našem kotaru onda će nam biti jasno da se oni bore za zaostalost. Župnik u Kobašu koristi propovjedaonicu za polit. akcije. On poziva seljake da se ne odazivaju NF, vlasti i govori kako da njemu ne mogu plaćati, a komunistima mogu raditi. Gledajući tu situaciju opominjali smo župnika da sam zagleda u nevaljalost svog posla no mi nismo naišli na pozitivnost i dobru volju župnika. Partijska organizacija u tom selu nije uopće reagovala, a niti je što objašnjavala. Tu je zbog toga župnik imao uspjeha.

Šumeće je takodjer karakterističan primjer neprincipijelnog rada komunisti. Pop u selu uspio je da stvori povjerenje vjernika i dalje da od poljoprivredne zadruge dobije crijep, a besplatno pola litre kajmaka. Uticao je neprijateljski na omladinu i onemogućavao rad. Čak je stavljao djevojke i govorio im kako su komunisti nemoralni. Lažima je uvjeravao da je on borac od 1942. godine i da je vršio visoke funkcije. Pozivao je članove Partije i diktirao im rad u unapredjenju sela.

Slično je i u Odvoračkim selima. Tu je jedna od osnovnih slabosti u tome što se on neće upustiti licem u lice u borbu, a to je zbog ideološke zbrke u glavi tih komunisti u odnosima crkve i države. U Novom Topolju komunisti dozvoljavaju da se školske prostorije koriste za slavljenje božića i daju priredbe na te dane. Slično je u Klokočeviku. Interesantno je da se i ovdje nalaze odgovori. Što će nam reći ljudi u selu ako neslavimo božić. To ne znači borbu protiv popova. Nego borba protiv ideologije, a samo s tim da se svi sami ideološki učvrstimo.

11. Izvješće o proslavljanju katoličkog i pravoslavnog Božića, nedolasku radnika na posao i učenika na nastavu, uz kritiku trgovina o pretjeranoj ažurnosti nabave robe uoči tog blagdana i manjku roba uoči Nove godine od 17. siječnja 1955.

Informacije po kleru.-

17. I. 1955. g.

Božićni praznici proslavljeni su u većem razmjeru nego ranijih godina. Pred božić vršene su ispovjedi vjernika, svakodnevno održavane rane mise /zornice/, a sam božić dočekan je u svečanom raspoloženju. Da se božić proslavio u većem razmjeru nego ranijih godina, to se vidjelo i u trgovinama, raznim drugim radnjama, jer se mnogo kupovalo kako živežne namirnice, odjela, te druge potrepštine. Tu je svakako i trgovačka mreža podbacila, jer za božić su trgovine bile pune robom, dok za novu godinu nedostajalo je niz artikala. Još više, vršena je one zadnje dane pred N. godinu inventura, tako da stvarno nije bilo u mogućnosti nabaviti potrebne stvari. Radi ilustracije navodimo nekoliko primjera: Za Novu godinu nije bilo u nijednoj trgovini oblatni za kolače, nedostajalo je naranči i limuna, te još drugih artikala, dok je toga svega za božić bilo u izobilju. Takodje za božić nije bilo gužva oko kruha, dok za Novu godinu nije bilo dovoljno kruha. /Na Plavom polju gdje stanuje oko 1500 ljudi, za N. godinu doveženo je oko 30 kruhova./ Radi toga mogli su se čuti razni komentari koji su svakako štetili ugledu rukovodioca u Brodu. Tko je za ovo odgovoran i dali će netko ipak odgovarati građanstvu nije poznato. Vinarsko poduzeće izdavalo je vino i ostala pića na badnji dan do 16 sati, a uoči nove Godine izdavali su do 13 sati kao i običnim radnim danom. I radi toga je bilo negodovanja kod građanstva.

U tvornici «Djuro Djaković» nije na božić došlo na rad 198 radnika i 2 službenika, «Slavoniji» 32, a u «Slav. Partizanu» 19 radnika. Ovi su radnici uglavnom sa sela, gdje se božić više slavio nego u gradu. U istim poduzećima pojedini radnici došli su u pijanom stanju na rad, tako da su morali biti odstranjeni.

U 54 osnovne škole na selu od upisanih 4425 djaka nije došlo u školu na badnji dan i prvi dan božića 2712 djaka. U selima Ravan, Klakar, Glogovica, Zagradje, Grižići, St. Topolje, G. Bebrina i Perkovci nije došao ni jedan djak ili je došlo 2-3 djece tako da nastava nije ni držana. Treba imati u vidu da su i neki učitelji u svojim izvještajima netačno prikazali da je nedostajao veći broj djece nego što su naveli. /Konkretno Zdenci/

U Sibirju vatrogasci su dali svoj motor koji je davao struju pred crkvom na polnoćki. Vatrogasci su sami kupili benzin, kako bi ispalo da to nije društveno.

Na prvi dan božića Tadijanović Mišo, direktor žitnog fonda odobrio je radnicima i službenicima da taj dan rade samo do 12 sati, a onda mogu ići

kući. Tog dana skoro nitko nije ništa radio u žitnom fondu, a u službenim prostorijama pilo se vino i pjevale božićne pjesme.

Drugi dan božića Mišo je išao na ručak kod jednog od svojih službenika koji je slavio božić. Inače problematičan čovjek.

Posjet crkvama kako u gradu tako i u selu bio je brojčano veliki. U svim župama održane su polnočke, crkve su bile pune naroda, a u Brodu na polnoći primjećeno je i nekoliko državnih službenika. Levačić direktor Banke, Mličević, službenik Banke, Stazić, službenik NOG Općine i još neki.

U samostanskoj crkvi pater Mikić Marijan je držao propovjed i između ostalog je rekao: I ako se teže i brani da se slavi božić, ali ipak širom svijeta danas odjekuju božićne pjesme. Braniti da se slavi božić je uzaludno, jer božić se je slavio i slaviti će se.

Medju klerikalcima u Brodu se pronijela vijest da je božić u Sloveniji dozvoljen slaviti i da se ove godine slavio. U vezi toga žena od zubara Vidovića između ostalog kaže: Slovenci su pametni ljudi i zato slave božić, a ovi naši gadovi još neće da se popuste. Ako ne slave ovaj božić, slaviti će drugi, jer će se morati popustiti.

Pravoslavni božić takodje je proslavljen svečanije nego ranijih godina. Jedino što nemaju crkvi ni sveštenika pa dolazak u crkve je bio manji.

Pojedini komunisti, odnosno njihove žene kupovale su u trgovinama darove za božić. /Žena od Vitković Kriste, Sigmunda i još neke/. Takodje je primjećeno da su kupovali božićnu jelku komunisti sa izgovorom da je to za novu godinu, ali radi djece postavili su je za božić. Na ulici se takodje moglo zapaziti gdje ljudi čestitaju jedan drugome božić, a tu je takodje bilo komunisti koji su obavljali navodno u šali.

Kosić Žarko, pravoslavni sveštenik u Brodu na sahrani Knežević Nikole u Trnjanima održao je posmrtni govor i između ostalog rekao: Ožalošćena porodica, braćo i sestre. Danas se rastajemo od čovjeka koji je mnogo pridonio za hristovu srpsko pravoslavnu vjeru i crkvu. On je bio čovjek kojem je vjera i majka crkva bila preča nego i njegovi lični poslovi. Ja mu se zahvaljujem na pomoći koju je dao lično meni, a takodje i srpsko pravoslavnoj crkvi. Neka mu je vječna hvala i slava. Kad je ovo govorio plakao je.

12. Dio referata koji je sekretar KK SKH Slavonski Brod održao na X. Kotarskoj konferenciji SKH održanoj 27. ožujka 1955. u kojem se govori o odnosu prema religiji.

(...)

U borbi s religijom bilo je raznih neshvatanja, često se nije nalazila ona sredina kako i zašto se treba boriti. Tu svakako treba dijeliti dvije stvari: 1. Religiju kao zaklon za reakcionaran rad i 2. Religija kao privatno osjećanje

ljudi. Kod prvog slučaja i komunisti, a i drugi faktori trebaju biti oštri, jer takvih pojava ima. Tu nam daje i široku mogućnost zakon o položaju vjerskih zajednica, samo ga slabo koristimo. Oni na razne načine tumače, da je na primjer vjeronauk obavezan, vrše prisile na djecu preko roditelja i drugih, pa i direktno. Naše organizacije su tu stvar pustile iz ruku, to je doprinjelo da neki učitelji ne poduzimaju ništa više za odgoj djece, nego ono najnužnije u školi. Danas većina djece na selu pohađa vjeronauk. Ima do duše niz primjera gdje su kroz društva «Naša djeca» i druge prikladne forme i organizacije u selima postignuti uspjesi u općem odgoju djece, ali u nizu sela osim škole ništa drugo nema. U zadnje vrijeme postignuti su vidni uspjesi, ali će u buduće komunisti morati ovom pitanju posvetiti više pažnje. U Gradiškoj Bebrini pop nagovara jednog člana S.K., da se vjenča u crkvi i kaže: «ako se bojiš ti dodji po noći, pa ćemo sve urediti». Pop u Brodu poziva vjernike da se mole bogu za spas «braće i sestara koji su se odmetnuli od crkve» misleći na komuniste itd. Oni se na svojim sastancima dogovaraju o metodama, kako i na koji način uticati naročito na omladinu i privući ju sebi, vršeći na razne načine i pritisak. Tu treba napadati takve konkretne pokušaje i djela, a ne napadati religiju kao cjelinu. Drugo je pitanje vjerskih osjećanja koje je duboko ukorjenjeno. Ljude treba angažovati u političkom radu u Soc. Savezu i na drugim pitanjima bez obzira što je religiozan, zatim naša glavna zadaća ostaje i dalje u okupljanju i odgoju ljudi, a naročito omladine i djece. Što više okupimo i odgojimo to manje ostaje za religiju, a time negativan uticaj na čovjeka. Oni se služe i zastrašivanjem, na primjer kad je lani bila poplava u Brodu sa propovjedaonice jedan kaže «šta je ova poplava, nego kazna božja» ili «teško onima koji su primili krštenje a odbili se od krista», i sl. Ima slučaja da pojedini seljaci napadaju one koji su ušli u staleško udruženje. Sve te metode i zastrašivanja bez sumnje djeluju na one koji malo znaju. Članovi S.K. moraju još više shvatiti nužnost šireg i svestranijeg obrazovanja naročito na selu, ne zbog borbe protiv religije, nego zbog svjesnog odgoja i okupljanja masa u borbi za socijalizam, koji se izgrađuje svjesno i organizirano, a ne spontano i stihijski...

(...)

13. Detaljna analiza djelovanja klera na području kotara Slavonski Brod iz 1960. u kojoj KK SKH Slavonski Brod pokušava dati i plan efikasnog djelovanja u borbi protiv «ovog neprijatelja».

ANALIZA DJELOVANJA KLERA NA PODRUČJU KOTARA SLAV. BROD

O uticaju klera i klerikalnih organizacija na gradjanstvo i omladinu

U razmatranju ovog pitanja nije moguće napraviti jedan konačan zaključak, jer svi elementi nisu poznati radi specifičnog djelovanja klera kao i

načina na koji građani prilaze ovom pitanju. Međutim stoji činjenica, da je uticaj klera na području našeg kotara jak i da se to manifestira kroz razne oblike društvenog pa čak i političkog života. Religiozni rad provodi se u raznim ustaljenim oblicima, a prilagođava se stanju odnosa države i crkve. Može se konstatirati, da je većina iz redova klera svoj položaj podesila tako, da se religiozni uticaj na mase prenese što jače i da se pri tome iskoriste proputi u našoj aktivnosti. Mjere uticaja klera i klerikalnog apostolata nisu posljednjih godina pretrpjele gotovo nikakve promjene na formi, jer one su konstantne, dok su sve naše dosadašnje akcije bile kampanjske i vrlo uske.

Religiozni utjecaj može se mjeriti i po broju učesnika na vjerskim obredima i svečanostima. Redoviti vjerski obredi – mise – u par posljednjih godina nepokazuju neki bitniji pad u broju učesnika, posebno na selu. Posjet ovim vjerskim obredima pokazuje odnos ranijeg stanja i na misama, prema veličini župe prisustvuje od 200 – 600 vjernika, a prilikom crkvenih godova ovaj se broj udvostručuje. Crkveni godovi župa - kirvaji - posebno su posjećeni. Primjećeno je da prigodom tih godova učestvuju u ovom ili onom vidu cjelokupno stanovništvo župa, pak i članovi SKJ-e. Mali je broj članova SKJ-e na selima, koji na dane crkvenih godova ne učestvuju u slavlju. Uz kirvaje, to je najčešće zapaženo na dane božića i uskrsa, a kod življa pravoslavne vjere još i prilikom krsne slave, koja zapravo dolazi i najčešće do izražaja. Osim kroz ovaj oblik vjerskih obreda uticaj se vrši kroz brak, krštenje i ukop pokojnika. Ovi važni instituti u životu čovjeka, na našem terenu, samo u izuzetnim slučajevima izuzeti su ispod kontrole klera i klerikalnih elemenata, a naše bi društvene organizacije mogle učiniti daleko više na tom polju nego što se čini.

Dešava se da se uticaj klera podcjenjuje i da članstvo SKJ-e nalazi izgovore za svoje postupke u tradicionalizmu ili u familijarnim prilikama, a ponekad se tvrdi, da pečenje, puštanje svećenika sa križićem u kuću, svećenje kuće, vjenčanje i pogreb sa sveštenikom nije ništa, kada se ima u vidu njihov unutrašnji stav. Takav stav nije ispravan, jer svijet traži primjer u vanjskim manifestacijama i ako član SKJ-e djeluje istovjetno djelovanju svakog drugog vjernika, onda njegovi unutrašnji stavovi i ne dolaze do izražaja, jer njih objektivno uzevši nitko ni ne ispituje, niti ih može utvrditi.

S druge strane pak kler i klerikalni elementi insistiraju upravo na vanjskim manifestacijama religioznih osjećaja. Veoma mnogo se polaže pažnje procesijama, kirvajima, polnočkama, tijelovu, duhovima itd. Njihov stav je približno takav, da vanjska manifestacija predstavlja odraz unutrašnjeg raspoloženja. Veoma je često pitanje sklapanje braka pred crkvom, osnovna tema propovjedi, kojoj pridaju vanjski i unutrašnji značaj, a mi smo propustili, da i mi pitanje vjenčanja i braka uzdignemo na stepen, koji bi odrazio njegovu važnost za društvo. U isti rang dolazi i pitanje sahrane, kojoj kler posvećuje naročitu pažnju i prema svima podjednako. Međutim i u svim slučajevima ne posvećujemo istu pažnju koju kult čovjeka u tim trenucima zahtjeva.

Razni oblici društvenog života, događaji u životu čovjeka- pojedinca i njegove potrebe, predmet su interesa klera, zato je i uticaj utoliko veći, i obratno, ako društvo preuzme na sebe više čovjekovih briga i potreba, više će taj čovjek izmicati ispod kontrole klera.

Ovaj uvod iznesen je možda suviše uopćeno, ali iz djelomičnih podataka kojim se raspolaže daje se zaključiti i konstatirati sve što je iznešeno.

a) *Forme uticaja klera*

Forme uticaja klera na stanovništvo su raznolike, a u religioznom vidu većina njih su klasične kao na pr.: misa, propovijed, ispovjed, duhovni razgovori, kirvaj, posveta polja i kuća, katehizacija, sakramentalni obredi itd.

b) *Odziv omladine na katehizaciju*

U uslovima odvojenosti države i crkve, ovaj vid religiozne djelatnosti sveden je na užu mjeru nego što je to bilo ranije. Najbolje se to uočava kroz pregled broja učenika katehizacije na kotaru Slav. Brod. U školskoj godini 1959./60. upisano je u sve škole na kotaru oko 16.000 djaka. Od toga broja njih oko 5.600 polaznici su katehizacije. Najveći broj katehenata pripada školskoj djeci do četvrtog razreda osmoljetke i to 3.804, od četvrtog do osmog razreda 1.445, a od petog do osmog razreda gimnazije, odnosno preko 15 godina starosti 259 omladinaca polazi katehizaciju. Najveći broj kako se vidi pripada djeci koja su pred prvom pričesti i pred krizmom, a tek onda dolaze odraslija djeca. Najčešće je brojem odlazaka na katehizaciju posljedica zahtjeva roditelja.

Ova statistika ipak nije realan odraz stanja. Većina djece odlazi na katehizaciju od 1-3 ili 4 puta godišnje i kada se to na pogodan način ispituje, redovito kažu da nisu polaznici katehizacije.

Katolički kler posvećuje naročitu pažnju problemu katehizacije. Postoji zato nekoliko veoma različitih razloga. Ponajprije katehenti spadaju, obzirom na godine, u onaj sloj na kojega je najlakše vršiti uticaj, a i najvažnije. To su djeca i omladina u razvoju, kada je uticaj uglavnom i moguće vršiti sa uspjehom, a metode okupljanja ne iziskuju finese. O važnosti za crkvu ovog vida djelovanja svjedoči činjenica da na župničkim ispitima, konkretno djakovačke dijeceze, 80 % kandidata brani radnju «Katehizacija u savremenim uslovima». U tim radnjama iznose se metodi okupljanja katehenata, zatim ispitivanje djece pred roditeljima, pozivanje roditelja da prisustvuju katehizaciji djece i prate rezultate, podjeljivanja sličica svetaca i drugih devecionalija (?), podjeljivanje bombona, davanje na raspolaganje igračaka, šaha, lopte, orgulja za sviranje i drugih instrumenata.

Više nego ranije na župama se je počela praktikovati duhovna obnova kroz misije. U misijama redovito učestvuju najsposobniji svećenici pojedinih redova, najodabraniji propovjednici. Ovi svećenici prilagodjavaju svoje pro-

povjedi sloju kojega pozivaju na misije, a održavaju posebne propovjedi za djecu, omladinu, radnike, žene i starce.

Osim propovjedi oni vrše vjersku propagandu i preko dia filmova, što si ponekad naše škole ne mogu priuštiti.

Posjet vjernika crkvi u to vrijeme veoma je masovan, a vjerske poduke ostavljaju znatnije tragove u pogledu vjerske discipline, naročito kod seoske omladine koja je polaznik katehizacije.

U samom gradu prilično snažan uticaj vrši kler na srednjoškolsku omladinu. Za vrijeme okupljanja upotrebljavaju se razne metode, od sitnih poklona do školske instruktaze u vrijeme popravnih ispita na školama vodi se intenzivna kampanja pomaganja slabijim djacima u savladavanju nastavnog gradiva iz kojeg su djaci dobili nezadovoljavajuće ocjene. Oni su zainteresirani za pomaganje u svim predmetima i to besplatno, a posebno pomažu u izučavanju latinskog jezika. Naravno da tako, bez rezerve pružena pomoć obavezuje učenika da se odazove aktivnosti koju svećenici zahtjevaju. Poslije svake instrukcije govori se o vjerskim problemima. Omladinci se vode po crkvi i tu se daje vjerska poduka. VII. i VIII. razredi gotovo kompletni su pod kontrolom klera, a manjim dijelom i učenici industrijske i tehničke škole, kao i pojedinci sa učiteljske škole. Mora se istaći da je vjerski rad na gimnaziji u pomenutim razredima organizirane prirode i da će se ovom problemu morati ukazati posebna pažnja, jer vrše religiozne obrede tipične katoličkom apostolatu, uključujući i duhovne vježbe.

Ovakav intenzivan rad klera sa srednjoškolskom omladinom ima svojeg odraza i na forsiranje intelektualnog kadra uopšte, a ne smije se izgubiti iz vida da je 6 studenata sa našeg kotara učestvovalo u pravljenju naroda za božić 1959. godine u Zagrebu, koji su kažnjeni, a bilo je i još nekoliko koji su uspjeli da ostanu neotkriveni.

Za božić je i u Brodu učestvovala na polnočki grupa od oko 80 omladinaca pretežno srednjoškolaca, ali nisu pravili nered.

Ovakav kadar nam odlazi na fakultete i ove godine. Već sada se osjeća kako kume oko aktivista na gimnaziji, jer dolazi vrijeme karakteristika za upis na fakultete, a nameće se i problem stipendista.

Iz formi i metoda djelatnosti dade se zaključiti da postoji jedna tendencija prilagodjavanja klera raznim uslovima u borbi za mladu generaciju, a radničku omladinu posebno. Ta je tendenca zapažena u cijeloj zemlji, a u Slavenskom Brodu posebno, jer ovdje živi radnički element.

c) *Odaziv građana u crkvu*

Statistički je veoma teško mjeriti porast ili pad u tačnim brojkama, međutim izvjestan pad broja učenika na vjerskim obredima se osjeća naročito u samom gradu. Ovaj pad osjeća se u redovima školske i odrasle omladine te kod ljudi srednjih godina, dok kod starijih ljudi i žena pad nije zabilježen.

Prema veličini župa na obredima prisustvuje 200 do 600 muškaraca i žena. Pad broja učesnika treba pripisati jednom općem progresu i zadovoljenju životnih potreba stanovništvu, naročito u gradu, jer ono u gradu ima gdje da izadje i da se rasonodi, što na selu već nije slučaj.

Prema nepotpunim podacima svake nedjelje na vjerskim obredima učestvuje 8-10.000 stanovnika kotara, a za veće praznike i do 16.000. Tu naravno treba imati u vidu, da u crkvu neidu uvijek isti. Najveći broj učesnika u vjerskim obredima je iz redova srednje i starije generacije, a posebno se to odnosi na žene.

d) *Sadržaj propovjedi*

Propovjedi u crkvama redovito su religioznog sadržaja, ali protkane alegorijskim pričicama u kojima se naziru aluzije na današnje uređenje u našoj zemlji. Te aluzije unose se u takvim formama koje si vjernik može protumačiti, a da svećenik ne treba da se izloži zakonskim mjerama. Osnovni problemi propovjedanja iscrpljuju se kroz problem katehizacije, braka, krštenja i u potrebi skupljanja oko crkve kao jednog faktora koji osigurava društvu dobrog gradjanina itd. Sve se to iznosi kroz opis života svetih i crkvenih uzora. Ponegdje se omladina napada radi učešća na javnim radnim akcijama, zatim radi toga što odlazi u kino na priredbe ili sastanke. Ti su istupi drski i rjedji.

Sve više se osjeća borba klera za industrijsko stanovništvo i tu se šalju najsposobniji pripadnici klera, jer selo se nalazi uglavnom i njihovim rukama. Slav. Brod je za kler veoma interesantan, pak je zato radi duhovne obnove tu poslano 10 časnih sestara uršulskog reda, koje bi trebale dase bave okupljanjem gradjanstva oko crkve, a naročito mlade generacije, u čemu je postignut vidan uspjeh.

Klasične i oštre političke akcije su izostale, ili su tako rijetke da se mogu zabilježiti kao karakteristične.

e) *Reagiranje klera na konkretne mjere vlasti*

Javna reagiranja su izostala izuzev tamo gdje je materijalni interes u pitanju. Sve je manje reagiranja na one mjere koje ne zadiru direktno u osobne interese svakog pojedinca iz redova klera. Mi nismo imali izrazitijih mjera ove vrsta na našem terenu.

Na terenu kotara Slav. Brod dominiraju dvije osnovne konfesije, rimokatolici i pravoslavci. Rimokatoličke župe imaju 29 crkvenih odbora sa 312 odbornika, a pravoslavne parohije imaju 6 crkveno opštinskih odbora sa 39 odbornika. Odbornici i jedne i druge konfesije u religioznom smislu, svoju djelatnost usmjeravaju na okupljanju vjernika oko crkve i na jačanje materijalne baze crkvi. Neprijateljska djelatnost svodi se na raniju stranačku pripadnost crkvenih odbornika, a značajno je da je upravo jedan veći broj lica iz

crkvenih odbora pripadao ranijim građanskim partijama i tu formirao svoju političku platformu. Nije zapažena tendenca osvježavanja crkvenih odbora iz redova mlađe generacije, nego naprotiv ostaje na ranijim kadrovima vjernim crkvi.

3. O broju vjerskih objekata

Na području kotara Slav. Brod rimokatolička vjerska zajednica ima 84 crkve i 132 kapele. Pravoslavna vjerska zajednica ima 6 crkava, a ostale male vjerske zajednice 4 bogomolje.

4. Broj svećenika učesnika u društvenom životu

a) U udruženju katoličkih svećenika Hrvatske učlanjeno je 7 svećenika na području kotara Sl. Brod, a u udruženju pravoslavnih svećenika učlanjeno je 6 svećenika na terenu kotara Slav. Brod.

b) U SSRNJ učlanjeno je 11 rimokatoličkih i 6 pravoslavnih svećenika.

c) Ostali oblici društvene aktivnosti svećenika nisu poznati, ali se pretpostavlja da je većina svećenika učlanjena u Crvenom križu, a kao gospodarstveno sposobni i zainteresirani za poljoprivredu neki su vezani za zadrukarstvo kooperativnim odnosima, kao i u nekim drugim aktivnostima od opšteg interesa – elektrifikacija, uređivanje puteva itd.

5. Sklapanje braka - forma

U uvodu je rečeno da je malo oblasti iz života čovjeka za koju kler nije zainteresiran i naročito polaže pažnju vanjskoj formi. Takav je slučaj u pitanju braka. Sa stanovišta dogmatike crkva je svjedok u sklapanju braka. «Sakrament ženidbe» podjeljuju si mladenci,¹⁶ pa ipak se za svjedočko preimućstvo crkva ogorčeno bori, dajući mu poseban duhovni značaj za budućnost braka i sreću obitelji.

Sa druge strane mi nedovoljno posvećujemo pažnje ovom problemu. Prostorije gdje se obavljaju vjenčanja nisu još dovoljno uređene, a o ceremonijalu da se i ne govori. Na selima ljudi ne dolaze na vjenčanje dostojno obučeni, a svjedoke kupe po ulici. Za odlazak u crkvu posebno se opremaju i druge svjedoke dobavljaju. Ta činjenica svjedoči da bi trebali unaprijediti

¹⁶ Na temelju ove tvrdnje može se s velikom vjerojatnošću pretpostaviti da je autor ovog cjelokupnog dokumenta osoba koja je polazila neku od vjerskih škola, izlaskom iz nje se «uhljebila» uz pomoć Partije, a za uzvrat morala je «odrađivati neke intelektualne uradke za velikog mecenu», jer i danas – tvrdim (I. M.) – većina prosječnih vjernika rimokatoličke crkve ne zna da «sakrament ženidbe podjeljuju si sami mladenci», a da je svećenik u tom obredu samo posrednik između Boga i mladenaca (!!), a još manje su to znali neki trabanti Partije u to vrijeme.

odnose na tom polju. Vjenčanju bi trebali dati svečaniji oblik, a službenici koji to vrše trebali bi vjenčanje vršiti u posebnim i uredjenim prostorijama, a i sami bi trebali biti svečano obučeni. Ne bi smjela izostati čestitanja, i kroz razgovor lijepo upute i želje za budući brak. Prosto bi trebalo uvesti jednoobraznost u vjenčanju, odnosno u vršenju ove dužnosti, kako u gradu tako i na selu.

6. Sahrana bez svećenika

Postavljeno je pitanje kako se reagira na sahranu bez svećenika. Ako je ta sahrana obezbeđena sa glazbom i barem dva govornika, ako je pokojnik dostojno ispraćen, onda se priključuju takovoj sahrani i religiozni građani. Ako sahrana nije takova onda građani reaguju, ismijavaju takovu sahranu, pa i komunisti nemaju dobro mišljenje, jer je sahrana takav trenutak u kojem i samo malo nepažnje duboko povredjuje bližnje koji su i onako u izuzetnom psihičkom stanju. Živ čovjek u tim trenucima misli o sebi. Misli o tome da li će i njega ispratiti «kao da nije postojao» bez dužne pažnje, koja ne sadrži samo oduženje za zasluge u životu ove ili one vrste, već oduženje kultu čovjeka, bez obzira tko je to bio. Redovito mi sahranjujemo bez svećenika drugove komuniste i njihove bližnje i bilo bi normalno, da mi, njihovi drugovi vršimo ispraćaj, koji bi bio znak drugarstva i ljudske pažnje.

Osim toga bilo bi nužno u Slav. Brodu oformiti jednu glazbu, koja bi mogla učestvovati prilikom sahrana. Željeznica u Slav. Brodu koja radi pod najtežim uslovima, uspjela je oformiti glazbu od voznog osoblja, a poduzeća sa par hiljada okupljenih radnika, i grad sa 30.000 stanovnika to ne uspijeva. Ako se ima u vidu posebne potrebe i kulturne potrebe grada uopšte, svuda bi to pitanje trebalo da postane akutan problem, koji uz dobru volju nije neriješiv.

7. O negodovanju vjernika na povećana potraživanja brodskog župnika

Suštinsko pitanje predstavlja ekonomska baza klera. Pojedinačni slučajevi nameću samo jedno pitanje. Kako sužavati bazu i kler u posvema ravnopravan položaj sa ostalim građanima? Potraživanja svećenika su protupravna ukoliko ih oni sami ostvaruju prikupljanjem lukna, jer prikupljanje lukna je zakonom nedopušteno. Ukoliko građani sami svećeniku odnose lukno, onda smo mi tu nemogućni i lišeni mogućnosti zakonske intervencije, ali zato to možemo riješiti putem poreza. Posmatrajući konkretno pitanje kao što je slučaj i sa brodskim župnikom, pa i drugim pojedinačnim slučajevima, zapaženo je da oni bitno ne utiču niti na materijalnu bazu klera niti pak idu posebno na uštrb svećenika.

8. Poreske obaveze klera

Na terenu našeg kotara ovom problemu ne posvećuje se dovoljna pažnja. Svi oblici oporezovanja se ne iscrpljuju i ne dokazuju, i na taj način nama prihoda ostaje van naše kontrole. Na taj način jača materijalna baza klera, a

sve to opet u korist jačanja uticaja i djelatnosti. Materijalno se jačajući svećenici nabavljaju takova sredstva i pomagala koja privlače veći broj vjernika. Svećenici kupuju motore. Ranije je mogao obavljati katehizaciju samo u župnoj crkvi. Po nabavi motora on može otići i u filijale i kapele. Ili svećenici nabavljaju dia-projektore. Lijepo uvećane slike dopadaju se djeci i odraslima na selu. To je za njih film i razonoda.

Svodjenjem materijalne baze na normalne okvire nebi mogao ulagati sredstva u razne oblike koji mu dovlače masu, a koje si često društvo ne može priuštiti. Naše škole jedva dobiju sredstva za pomagala ili ih uopšte nemaju, a kler može trošiti novac i na bombone da bi privukao djecu na katehizaciju. Osim toga poreske obaveze trebale bi poslužiti kao sredstvo za diferencijaciju. U staleško društvo ne ulazi jedan broj svećenika, jer ne vidi stimulans.

Svećenik u društvu i van njega u istom su materijalnom položaju. Diferenciranjem na ovaj način, svećeniku u društvu, lojalnom svećeniku, treba dati i na ovaj način perspektivu. Isto tako treba nastojati da i sve vjerske zajednice budu stavljene u isti položaj. To bi u praksi značilo da bi poreski organi trebali pratiti sve oblike prihoda i realno kler oporezovati. Pri tome je naročito važna dokumentacija prihoda, jer se svećenici redovito žale i radi slabe dokumentacije u žalbama uspijevaju.

9. Uticaj redovnica na žensku omladinu

Borba klera za gradsko i industrijsko stanovništvo sve je jača i sa tim zadatkom na terenu je došao jedan broj redovitih redovnica uršulinskog reda. Njihov je zadatak izvršiti duhovnu obnovu, a uticaj je podjednak na sve slojeve, tako da se ne može kazati da je u pogledu ženske omladine rad specifičan, nego da je tu omladinu redovnicama lakše sakupiti. Inače duhovni rad dat je na povjerenje, jer je uršulinski red najkvalificiraniji i oduvijek poznat kao značajan faktor u religioznom obučavanju naroda. Uršulinke su upravo nosioci religiozne aktivnosti na srednjim školama u Slav. Brodu.

10. Polaznici vjerskih škola

Sa područja kotara Slav. Brod u vjerske škole polaze 22 slušaoca, od njih 6 studira teologiju, a 16 polazi dijecezanske ili interdijecezanske srednje vjerske škole.

11. O proslavama crkvenih godova

a) Mjere na smanjenju učešća građana na vjerskim manifestacijama

Problem učestvovanja u vjerskim manifestacijama uključuje u sebi vanjske oblike do kojih crkva drži veoma mnogo. U te manifestacije spadaju redovne vjerske procesije, posveta polja, tjelovske procesije, zavjetne procesije i kirvaji, te najznačajniji crkveni godovi, kao što su božić i uskrs.

Naše mjere su redovito administrativne prirode, ali ne sasvim efikasne, jer u njima ne učestvuju svi naši organi i društvene organizacije. Administrativne mjere bile su efikasne samo tamo, gdje su ih svi organi poduprli.

Kirvaji na primjer se održavaju uz prisustvo većeg broja uslužnih objekata i objekata za uveseljavanje. To je uvijek privlačilo mlade ljude, pak su više dolazili radi toga u crkvu, a poneki čak i usput. Licitari na našem kotaru posjete svaki kirvaj. Kada je neki narodni praznik to ne čine. Praksa nekih drugih kotareva pokazuje, da kada se suzbije dolazak ovih, da opada i broj vjernika na kirvajima, pa i sam značaj kirvaja. I ako je poseban god on prodje samo sa misom, dakle ne unosi se neka posebna svečanost. Naše organizacije u te dane pripremaju svoje zabave, utakmice, priredbe itd. Čine to u opravdanju da tako najlakše namaknu novčana sredstva za rad. Ovakav rad ide zapravo u prilog uveličavanja religioznih manifestacija. Za čovjeka na poslu crkveni god bio je uvijek značajan dan radi toga jer se je onda razonodio, a ako to njemu neće biti omogućeno na crkvenom godu, nego onda kada to pripremamo mi na naše praznike, onda on na crkveni god neće sa tolikom voljom ili neće uopšte doći, a takva iskustva i primjeri postoje.

b) Božićni praznici

Božićni praznici imaju velik značaj kao manifestacija religioznih osjećanja masa. Radikalne mjere na sprečavanju proslave ovog praznika ne bi se mogle poduzeti i ne bi dale ni odgovarajuće rezultate. U svakom slučaju trebalo bi sprečavati popratnu aktivnost koja nije u skladu sa dnevnim ustavnim načelom u odvajanju države i crkve. Crkveni su praznici nepriznati, a božić je radni dan. Događa se da klerikalni elementi unose nedisciplinu na radna mjesta, ne dolaze na posao, ako dodju, dodju pijani, svečano obučeni, čestitaju po radnim mjestima itd. Tu postoji mogućnost za radikalne mjere. S tim u vezi članove SKJ trebalo bi upozoriti radi učestvovanja na proslavi božića sa njihove strane i strane njihovih familija i to po pitanju svih vidova učestvovanja, i ukazati na posljedice radi eventualnog učešća. Takove mjere treba poduzeti i u vezi sa svećenjem kuća.

c) Prodaja jelki

Mišljenja smo da bi na tržište trebalo dovesti jednu manju količinu jelki, koja bi djelomično podmirila potrebama gradjana, koji slave božić. Jedan radikalnan prekid posjekao bi nam javne nasade, a sa druge strane ne bi bitno promijenio stvar. Trebalo bi za N. godinu dobiti veći broj jelki i prosto ih osigurati prema kupcima i dovesti ih na tržište poslije božića.

Katehizacija i mjere prosvjetnih radnika

Veoma je delikatno područje suzbijanje klerikalnog rada medju omladinom, koju kler provodi kroz katehizaciju, i iziskuje krajnju taktičnost obzi-

rom na ustavna načela i obzirom na činjenicu, da iza djece najčešće stoje roditelji. Osobna volja samih djaka je tu sekundarne prirode.

Može se međjutim na tom području učiniti veoma mnogo i to:

Stvaranjem povjerenja između doma i škole i stvaranjem u prvi plan takove djačke aktivnosti koja će apsorbirati vrijeme i interese djaka, a to je moguće samo kroz razne oblike dopunske, školske i vanškolske aktivnosti. Ovaj vid zahtjeva nesumnjivo jedan jedan nov napor prosvjetnih radnika, a kod ponekih korektura vlastitih posmatranja na problem religije.

Kakav postupak primijeniti u odnosu na članove SK koji učestvuju u religioznim manifestacijama

Smatramo da je ovdje potrebno polaziti od osnovnih načela Statuta i Programa SKJ, koji u toj materiji daju odredjen pravac. Budući se ipak odnosi na tom području ne mogu rješavati generalno i ne vodeći računa o specifičnim uslovima treba postupke izvoditi pojedinačno. Što se tiče općenito, njih treba na sastancima organizacije SK razraditi da svima budu jasni i nedvojbeno postaviti stvar tako, da je nemoguće istovremeno ispovjedati dva ideološki sasvim oprečna pravca, a isto tako da je nemoguće ostavljati po strani problem religije u obitelji, jer je nemoguće biti nosioc stvaranja novih odnosa na selu, a ne stvarati ih u svojoj obitelji.

U rješavanju problema odnosa prema religiji zapadalo se je u dvije krajnosti. Dok se jedan dio komunista sasvim blagonaklono odnosio prema tom problemu i povinovao se prilikama koje mu je nametalo selo, dotle je drugi dio išao tako daleko da su vrijeđjali osjećaje jednog dijela građana. Oba stava nisu ispravna. Nužno je poštivati načela izražena u Statutu i Programu SKJ i na taj način će se ispuniti osnovna uloga komunista u odnosu na ovu materiju.

Istovremeno je potrebno voditi stalnu borbu za depolitizaciju crkve. Crkva treba da ostane samo hram za one čija je to potreba, a politika treba da se vodi u našim organizacijama. Samo tako moći ćemo ostvariti nove odnose u našim organizacijama i na selu uopšte.

U borbi za ove principe nužno je stvarati nove odnose, davanje našeg sadržaja, što je predmet širih razmatranja.